

Sławomir Drumowicz

Aktualność klasycznych zasad walki Clausewitza we współczesnej sztuce wojennej

Obronność - Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej nr 1, 48-63

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

AKTUALNOŚĆ KLASYCZNYCH ZASAD WALKI C. CLAUSEWITZA WE WSPÓŁCZESNEJ SZTUCE WOJENNEJ

„Wynalezienie prochu i postępujący coraz bardziej rozwój broni palnej wykazują już dostatecznie, że dążność do zniszczenia przeciwnika, tkwiąca w samym pojęciu wojny, nie została w żadnym razie przez rozwój cywilizacji ani wstrzymana, ani też uchylona”⁵⁵

Carl von CLAUSEWITZ

Od najdawniejszych czasów człowiek poszukiwał skutecznych metod i sposobów, aby dominować nad innymi, posiadać coraz więcej ziemi i bogactw. Obok polityki, celowi temu służyła wojna, która podlegała takim samym prawom ewolucji jak i cywilizacja. Oprócz stosowania coraz skuteczniejszych środków walki poszukiwano także recepty na uzyskanie szybkiego zwycięstwa, przy jak najmniejszych kosztach. Tą receptą miały być zasady walki, zwane także zasadami sztuki wojennej⁵⁶, które były przedmiotem rozpraw wielu teoretyków wojennych na przestrzeni wieków. Wśród nich znalazł się także, Carl von Clausewitz (1780-1831) pruski generał, uczestnik wojen napoleońskich uznawany za jednego z najwybitniejszych teoretyków sztuki wojennej tego okresu. Jego dzieło *O wojnie* uznane zostało przez wielu za klasyczny podręcznik sztuki wojennej i doczekało się niezliczonych tłumaczeń w kilkudziesięciu językach.

W *O wojnie* C.Clausewitz analizuje pojęcia natarcia i obrony, uważa, że *forma obronna prowadzenia wojny jest sama w sobie silniejsza niż forma zaczepna*⁵⁷. Zaznacza jednak, że obrona posiada cel negatywny, którym jest – przetrwanie, natomiast natarcie cel pozytywny – zdobycie, bez którego nie można pomnażać własnych środków wojennych i osiągnąć

⁵⁵C. CLAUSEWITZ, *O wojnie*, Wyd. MIREKI 2010, s. 17

⁵⁶ „Zasady sztuki wojennej to historycznie ukształtowane reguły przygotowania i prowadzenia zbrojnych działań wojennych, będące podstawą racjonalnej działalności dowódców i wojsk w skali taktycznej, operacyjnej i strategicznej.(...). W każdym jednak wypadku stosowanie ich jest niezbędnym warunkiem uzyskania, utrzymania i wykorzystania przewagi ilościowej i jakościowej (w tym sytuacyjnej) nad przeciwnikiem, by przy jak najmniejszych stratach własnych osiągnąć cel walki, operacji i kampanii (wojny) w możliwie najkrótszym czasie.” (S.KOZIEJ, *Teoria sztuki wojennej*, Bellona, Warszawa 2011, s.79)

⁵⁷ C.CLAUSEWITZ, *op.cit.*, s. 266

zwycięstwa. W swoim dziele odrzuca nazwę "nauka wojenna" dla teorii wojny i proponuje termin "sztuka wojenna".

Zasadom walki poświęcona jest przede wszystkim trzecia księga dzieła, *O strategii w ogólności*. Obok wyjaśnienia pojęcia strategii wymienia także zasady walki, do których zalicza: *wielkości moralne; główne siły moralne*, a w nich: *talent wodza, cnotę wojskową sił zbrojnych oraz ducha narodowego; odwagę; wytrwałość; przewagę liczebną; zaskoczenie; podstęp; skupienie sił w przestrzeni; połączenie sił w czasie; odwód strategiczny; ekonomię sił; czynniki geometryczne, to znaczy przestrzenne*.

Prace nad dziełem, prowadzone przez wielu różnych teoretyków wojennych na przestrzeni lat, doprowadziły do określenia na początku XX wieku, tzw. **klasycznej listy C.Clausewitza**, składającej się z dziewięciu zasad: *zmasowanie, cel, ekonomia sił, prostota, zaskoczenie, jedność dowodzenia, ubezpieczenie, natarcie* (rozumiane nie jako rodzaj walki, a raczej jako aktywność, agresywność, posiadanie inicjatywy - jest to prawdopodobnie błąd z tłumaczenia opracowania anglojęzycznego, słowa *offensive* – przyp. autora) oraz *manewr*⁵⁸. Aby dokonać oceny aktualności klasycznej listy, niezbędne jest zapoznanie się z pojmowaniem wyżej wymienionych zasad przez samego C. Clausewitza.

Zmasowanie uważał generał za *najpowszechniejszą zasadę zwycięstwa*⁵⁹, zarówno w taktyce, jak i strategii. Dowodził, że *najlepsza strategia polega na tym, aby zawsze być dość silnym, przede wszystkim w ogóle, a następnie w punkcie decydującym*⁶⁰. Sukcesu upatrywał w dokładnej ocenie sytuacji i właściwym określeniu punktów decydujących oraz takim manewrowaniu siłami, aby w odpowiednim czasie i miejscu uzyskać przewagę nad przeciwnikiem. Z działaniami tymi wiązał także umiejętność określania priorytetów walki, czyli podział na sprawy ważne i mniej ważne oraz nakazywał *utrzymywać siły własne w należyłym skupieniu*.

C.Clausewitz pisał, że *pokonanie nieprzyjaciela jest naturalnym celem aktu wojny*⁶¹, jednak do **celu** jako zasady walki odnoszą się słowa: *Nie rozpoczynamy wojny, lub rozsądniej nie powinniśmy jej zaczynać, bez postawienia sobie pytania, co chcemy przez nią, a co podczas niej osiągnąć. Pierwsze jest celem, a drugie przedmiotem wojny. Ta zasadnicza myśl wyznacza wszystkie kierunki, ustala środki, miarę energii i wywiera swój wpływ aż do najniższych szczebli działania*⁶². Dokładnie określony cel, zrozumiały na wszystkich szczeblach dowodzenia daje szansę na osiągnięcie zwycięstwa w walce. Zwracał także uwagę, że w wyniku różnych, pojawia-

⁵⁸ S.KOZIEJ., *Teoria sztuki wojennej*, Bellona Warszawa 2011, s.83

⁵⁹ C. CLAUSEWITZ, *op.cit.*, s. 143

⁶⁰ *Tamże*, s. 153

⁶¹ *Tamże*, s. 439

⁶² *Tamże*, s. 441

jących się w trakcie jej trwania sytuacji, może nastąpić odejście od zasadniczego celu wojny, przyjętego w momencie jej rozpoczęcia.

O **ekonomi sił** uważał, że: *Kto trzyma swe siły tam, gdzie wróg im nie daje roboty (...), gdy tymczasem inne siły biją się z nieprzyjacielem, ten źle gospodarzy własnymi siłami. W tym znaczeniu jest to trwonienie sił, gorsze nawet niż ich niewłaściwe użycie*⁶³. Podkreślał rolę współdziałania pomiędzy wszystkimi elementami ugrupowania dla osiągnięcia założonego stanu końcowego. Przestrzegał, pisząc: *niekorzystne może okazać się użycie w bitwie zbyt wielkich sił, gdyż bez względu na korzyści, jakie mogłaby nam przynieść przewaga w pierwszej chwili, musielibyśmy za nią zapewne już w następnym momencie odpokutować*⁶⁴.

Poprzez **prostotę** rozumiał: *Każde jednak uderzenie złożone wymaga więcej czasu, a czas ten musi być zapewniony bez narażania przygotowań całości na przeszkody w postaci przeciwuderzenia nieprzyjaciela na jakąś część sił własnych. Jeśli zaś przeciwnik zdecyduje się na uderzenie bardziej proste, dające się wykonać w krótszym okresie czasu, to może nas wyprzedzić i udaremnić działanie wielkiego planu. (...) szybki, odważny, zdecydowany przeciwnik nie da nam czasu na daleko idące sztuczne kombinacje, a właśnie takiemu nieprzyjacielowi musi przeciwstawić jak najwięcej sztuk*⁶⁵. Skutecznym i prostym planom przypisywał mądrość dowódców, natomiast realizację planów złożonych uzależniał od męstwa żołnierzy.

Zaskoczenie upatrywał za środek do osiągnięcia przewagi w punkcie decydującym, a do jego czynników zaliczał: *tajemnicę i szybkość*. Postrzegał także *zaskoczenie* jako *czynnik samodzielny dzięki jego działaniu moralnemu. Tam, gdzie się ono uda w znacznym stopniu, wynika zamieszanie i upadek ducha u przeciwnika*(...)⁶⁶.

Jedność dowodzenia, u C.Clausewitza, to prowadzenie działań według przyjętego zamiaru, zgodnie z podjętą decyzją, pod jednym dowództwem wyrażone dobitnie słowami: *(...) przy planowaniu wojny niedopuszczalny jest podwójny lub różnoraki punkt widzenia*,(...)⁶⁷.

Ubezpieczenie, na poziomie taktycznym, traktował jako obowiązek utrzymywania sił w gotowości do użycia w sytuacjach nieprzewidzianych, gwarantujące możliwość przeprowadzenia manewru i przyjęcie najdogodniejszego ugrupowania w stosunku do nieprzyjaciela. Wymóg ten odnosił się także do strategii: *W strategii również muszą zdarzać się wypadki podobne*,(...). *Wobec tego zasadniczy warunek kierownictwa strategicznego*

⁶³ *Tamże*, s. 163

⁶⁴ *Tamże*, s. 155

⁶⁵ *Tamże*, s. 182

⁶⁶ *Tamże*, s. 147

⁶⁷ *Tamże*, s. 469

wymaga posiadania pewnych sił do późniejszego użycia, stosownie do stopnia niepewności⁶⁸.

O **natarciu** (rozumianym jako aktywność w działaniach) uważał, że po uzyskaniu zwycięstwa, przejściu inicjatywy nie wolno wstrzymać działań, ale należy je kontynuować przechodząc do pościgu, zadając kolejne ciosy nieprzyjacielowi, ubiegać go lub udaremniać mu zajmowanie dogodnych pozycji, a także przeprowadzać wyprzedzające uderzenia na jego odwoły: *Z chwilą gdy to wielkie zwycięstwo wywalczono, nie może być mowy o jakimkolwiek wypoczynku, o jakimkolwiek zaczerpnięciu tchu, o jakimkolwiek zastanawianiu się, o żadnym stwierdzeniu, a tylko o pościgu, o nowych ciosach, tam gdzie konieczne, (...)*⁶⁹. Przerwę w walce traktował jako szansę dla nieprzyjaciela odtworzenia jego zdolności bojowej oraz dokonania niezbędnego przegrupowania.

Manewr, według C.Clausewitza, jest nieodzowną cechą bitwy, w której upatrywał szansy na uprzedzenie nieprzyjaciela w zajęciu dogodnych pozycji. Uważał, że *natarcie na dzielnego przeciwnika znajdującego się na dobrej pozycji jest zawsze sprawą niepewną*⁷⁰, przez co nakazywał niejako poszukiwanie sukcesu w obejściach, uderzeniach na skrzydła itp. Nie był zwolennikiem szukania i wydawania bitwy w sytuacji, gdy nieprzyjaciel źle odczytał zamiary strony przeciwnej, przez co przyjął niekorzystne położenie. Uważał, że bitwa, do jakiej i tak dążyć będzie obrońca, w terenie nieprzygotowanym jest lepsza dla nacierającego niż natarcie na złe, ale jednak przygotowane pozycje.

Analizując treść opisanych w dziele C.Clausewitza zasad, można doszukać się wielu podobieństw, do tych obowiązujących we współczesnej sztuce wojennej, a przecież opisane zostały prawie dwieście lat temu w całkowicie odmiennych warunkach prowadzenia wojny niż obecne.

⁶⁸ *Tamże*, s. 160

⁶⁹ *Tamże*, s. 490

⁷⁰ *Tamże*, s. 422

Tabela 1.

Uwarunkowania prowadzenia wojen

	przeł. XVIII–XIX w. do II dekady XX w.	II połowa XX w.	przeł. XX i XXI w.	PRZY- SZŁOŚĆ
PRZYCZY- NY KON- FLIKTÓW – (PRZED- MIOT SPO- RU)	Panowanie nad innymi Powiększanie tery- torium Nowe rynki zbytu Źródła surowców Wyzwolenie naro- dowe	– Wyzwolenie narodowe – Poszerzenie strefy poli- tycznej i ekonomicznej		Zróżni- cowa- nie spo- łeczne pomię- dzy cywili- zacjami
			Zapewnienie stabil- ności i bezpieczeń- stwa w kluczowych regionach dla go- spodarki światowej	
CEL MILI- TARNY	Pobić armię prze- ciwnika, zabrać jej wolę walki i zająć terytorium	Pobić armię przeciwnika i zająć teryto- rium	Wymuszenie ocze- kiwanych zachowań politycznych	
SPOSÓB OSIĄGANIA CELU MILI- TARNEGO	Przeprowadzenie wielu kampanii i operacji w celu zniszczenia sił zbrojnych przeciwnika oraz jego za- plecza gospodarczego	Przeprowa- dzenie jednej kampanii lub jednej opera- cji w celu zniszczenia SZ p-ka oraz jego zapple- cza gospo- darczego	Prze- prowa- dzenie jednej kampanii lub jed- nej ope- racji - wykona- nie ude- rzeń na źródła siły prze- ciwnika	Groźba użycia siły lub incydent- talne akcje bojowe (tzw. cięcia chirurgic- zne – wzrost znacze- nia Sił Specjal- nych)

	przeł. XVIII–XIX w. do II dekady XX w.	II połowa XX w.	przeł. XX i XXI w.	PRZY- SZŁOŚĆ
MOŻLI- WOŚĆ DE- STRUK- CYJNEGO ODDZIA- ŁYWANIA	ok. 20 km broń 100-150 m artyleria 1-2 km	Nieograniczona zasięgiem środków walki (glob ziemski), ale ograniczana co do obiektów i użytych środków rażenia determinowanych prawem międzynarodowym		
GŁÓWNE CZYNNIKI ZAPEWNI- AJĄCE PO- WODZENIE W WALCE ZBROJNEJ	Możliwość manewru i rażenia ogniowego	Informacja, nowoczesne środki walki, mobilność operacyjna	Informacja, precyzja rażenia, mobilność operacyjna i strategiczna	Informacja, czas i precyzja rażenia, mobilność strategiczna
SIŁY	Narodowe armie z poboru	Narodowe armie zawodowe i z poboru	Narodowe armie zawodowe (NAZ)	Wielonarodowe siły zadaniowe na bazie NAZ
CZAS DZIA- ŁAŃ MILI- TARNYCH	Do kilku lat	Do kilku lat	Do kilku miesięcy (Do kilku lat)	Do kilku tygodni

Oprac. własne na podst. wykładu CZUPRYŃSKI A., *Geneza i ewolucja sztuki wojennej*

Dla sprawdzenia aktualności zasad z klasycznej listy C.Clausewitza, z uwzględnieniem występujących obecnie uwarunkowań, analizie poddano doktryny wojenne wybranych państw na świecie.

W armii **Stanów Zjednoczonych** – kraju, który w ostatnim stuleciu stoczył najwięcej wojen i jest liderem w wojnie z terroryzmem oraz głównym członkiem NATO - klasyczna lista C.Clausewitza pojawiła się już w 1921 roku, w wydanych przez Departament Wojny *Training Regulations No. 10-5*, aby zniknąć z regulaminów już po 1930 roku. Pojawiła się ponownie po II wojnie światowej w 1949 roku w *Army Field Manual 100-5, Field Se-*

rvise Regulations: Operations i przetrwała do 1976 roku, tj. do zakończenia wojny w Wietnamie. Powrócono jednak do niej już w 1980 roku, w doktrynie walki powietrzno-lądowej, a później w *FM 100-5*. Obecna lista zawiera dwanaście zasad walki i ujęta jest w *Joint Publication 3-0: Joint Operations*⁷¹. Należą do nich w kolejności:

- *Objective* (cel) – kierowanie każdej operacji zgodnie z jasno określonym, wyznaczonym i osiągalnym celem (tłum. autora).
- *Offensive* (natarcie) – przejęcie, utrzymanie i rozwijanie inicjatywy.
- *Mass* (zmasowanie) – skupienie siły bojowej⁷² w najbardziej korzystnym miejscu i czasie dla osiągnięcia założonych celów.
- *Maneuver* (manewr) – ustawienie przeciwnika w niekorzystnym położeniu poprzez elastyczne użycie posiadanej siły bojowej.
- *Economy of force* (ekonomia sił) – użycie minimum siły bojowej na kierunku pomocniczym w stosunku do skupienia maksymalnie dostępnych sił na kierunku głównego wysiłku.
- *Unity of command* (jedność dowodzenia) – zapewnienie jedności wysiłku pod jednym dowódcą dla wszystkich wyznaczonych celów.
- *Security* (ubezpieczenie) – zapobieganie przed nieoczekiwanym działaniem nieprzyjaciela poprzez ograniczanie jego swobody działania.
- *Surprise* (zaskoczenie) – uderzanie w czasie albo w miejscu, albo w sposób, na który nieprzyjaciel jest nieprzygotowany.
- *Simplicity* (prostota) – zwiększenie prawdopodobieństwa realizacji planu i osiągnięcia zamierzonego celu operacji poprzez jasne i nieskomplikowane plany oraz zwięzłe rozkazy.
- *Restraint* (powściągliwość) – ograniczenie strat wśród ludności cywilnej i zapobieganie przed nieuzasadnionym użyciem siły.
- *Perseverance* (niezmiennność, a raczej wytrwałość) – zapewnienie zaangażowania koniecznego dla osiągnięcia narodowego, strategicznego stanu końcowego.
- *Legitimacy* (zasadność, zgodnie z prawem) – utrzymanie legalności, prawości i moralnej władzy w czasie prowadzenia operacji.

W armii amerykańskiej „pełna” lista C.Clausewitza jest nadal aktualna, a w swoich regulaminach Amerykanie podkreślają, że zasady walki powinny być stosowane na wszystkich poziomach dowodzenia.

W **Wielkiej Brytanii** – kraju prowadzącym politykę globalną, który jest głównym sojusznikiem USA w wojnie z terroryzmem oraz członkiem NATO

⁷¹ *Join Publication 3-0: Joint Operations*, wyd. 11.08.2011, Annex A-1 - 5

⁷² Siła bojowa obejmuje nie tylko liczbę żołnierzy, lecz także zdolności i umiejętności bojowe, możliwości rażenia przy użyciu różnych środków itp., *przyp. autora*

- zasady walki opisane zostały w rozdziale drugim doktryny obronnej⁷³. Brytyjska lista składa się z dziesięciu zasad i obejmuje w kolejności (zasady podkreślone odnoszą się do listy klasycznej):

- *Selection and maintenance of aim (wybór i utrzymanie celu* - tłum. autora) – cel – pojedynczy, jednoznacznie określony cel ma kluczowe znaczenie dla sukcesu operacji wojskowej; zasada ta jest najważniejsza.
- *Maintenance of morale (utrzymanie morale)* – pozytywny stan umysłu żołnierzy, na który wpływ ma przywództwo polityczne i wojskowe, wyrażający się w odczuwaniu własnej wartości i dobrego samopoczucia oraz postrzeganiu wartości i spójności grupy.
- *Offensive action (działania zaczepne)* – natarcie – praktyczne sposoby, poprzez które dowódca poszukuje zdobycia przewagi, utrzymania tempa działań i przejęcia inicjatywy.
- *Security - ubezpieczenie* – zabezpieczenie i utrzymanie środowiska walki zapewniające niezbędną swobodę działania, w wymaganym czasie i miejscu, dla osiągnięcia celu działań. Obejmuje ochronę wysokowartościowych środków własnych, w tym: personelu, wyposażenia, informacji i infrastruktury, jak również posiadanych zdolności bojowych, niezbędnych dla osiągnięcia sukcesu.
- *Surprise - zaskoczenie* – planowe lub przypadkowe wprowadzenie zamieszania w szeregach niespodziewającego się takiego działania nieprzyjaciela. Dla osiągnięcia zaskoczenia niezbędne jest: utrzymanie tajemnicy, maskowanie działań, stosowanie podstępów, oryginalność i szybkość działania, które powodują zamieszanie, osłabienie lub zakłócenie efektywności procesu decyzyjnego nieprzyjaciela oraz rozbitcie jego zwartości i morale.
- *Concentration of force (skupienie sił)* – zmasowanie - zamierzone i zsynchronizowane użycie przeważającej siły bojowej, w odpowiednim miejscu i czasie, dla osiągnięcia zamierzonych efektów działań.
- *Economy of effort (ekonomia wysiłku)* – ekonomia sił – rozsądne użycie sił i środków oraz czasu w odniesieniu do osiągnięcia celu działań.
- *Flexibility (elastyczność)* – umiejętność szybkiego dostosowania się do zmieniających się okoliczności i warunków działania, na którą składają się: zwinność, zdolność do szybkiej reakcji, bystrość oraz łatwość przystosowania.

⁷³ *Joint Doctrine Publication 0-01: British Defense Doctrine, The Development, Concepts and Doctrine Centre, Ministry of Defense 2008, rozdz.2, s. 3-6*

- *Cooperation (współdziałanie)* – łączy ze sobą pracę zespołową oraz wspólne dzielenie niebezpieczeństw, wysiłku i ryzyka we wszystkich aspektach działań bojowych.
- *Sustainability (zachowanie zdolności)* – wytwarzanie i zapewnienie środków, przy pomocy których utrzymywane są zdolności bojowe i swoboda działania. W polskim rozumieniu znaczy zabezpieczenie logistyczne.

Brytyjska armia w swoich działaniach wykorzystuje sześć z dziewięciu zasad z listy klasycznej. Należy zwrócić uwagę, że angielskie *maintenance of morale* można porównać z *wielkościami moralnymi*⁷⁴C. Clausewitza.

W **Izraelu** - państwie, które od początku swojego powstania zmuszone jest prowadzić ciągłą walkę o przetrwanie oraz posiadającym największe doświadczenie w prowadzeniu działań asymetrycznych - również stosowane są zasady walki. Podobnie jak w armii brytyjskiej, w armii izraelskiej zdefiniowano dziesięć następujących zasad sztuki wojennej⁷⁵:

- *Mission and aim (zadanie i cel)* – cel – zasada ta jest główna dla wszelkich działań bojowych. Cel musi być jasno określony i zrozumiały dla wszystkich, a realizacja zadania całkowicie podporządkowana jego osiągnięciu.
- *Optimal utilization of forces* – ekonomia sił – osiągnięcie maksimum zdolności aktualnie dostępnych sił poprzez właściwe wykorzystanie i połączenie ich możliwości bojowych przeciwko zdefiniowanym obiektom działań. Pozwala także na uniknięcie strat wśród ludności cywilnej.
- *Initiative and offensive (inicjatywa i aktywność działań)* – natarcie – poszukiwanie kontaktu z nieprzyjacielem kiedykolwiek i gdziekolwiek to możliwe dla eliminacji nieprzyjaciela. Ta zasada ma większe znaczenie w wojnie asymetrycznej niż w regularnych działaniach bojowych.
- *Stratagem (przebiegłość)* – zaskoczenie – terminologia izraelska określa zaskoczenie jako konieczny element *stratagem* obok zdolności do zidentyfikowania i uderzenia w słabe punkty nieprzyjaciela w celu rozbicia jego punktu ciężkości.
- *Concentration of efforts (skupienie wysiłku)* - zmasowanie – każdy wysiłek, działanie i ich efekty muszą być podporządkowane zadaniu głównemu i celowi działania.

⁷⁴ C.CLAUSEWITZ, *op.cit.*, s. 131

⁷⁵ Y.AMIDROR, *Winning Counterinsurgency War: The Israeli experience*, dostęp online www.jcpa.org, pobrano grudzień 2011

- *Continuity of action (ciągłość działania)* – niezmienny nacisk na nieprzyjaciela uniemożliwiający mu dokonanie reorganizacji i odtwarzania zdolności bojowej, zapewniający własnym wojskom efektywność działań.
- *Depth and reserves (głębokość i odwody)* - odsunięcie zagrożenia w stosunku do niemożności utrzymania ciągłości działań w sytuacjach kryzysowych. Zasada ściśle związana z ochroną izraelskiej ludności cywilnej w strefach przygranicznych.
- *Security – ubezpieczenie* – unikanie odkrywania skrzydeł i słabych stron w czasie działań oraz ukrywanie działań wojsk własnych.
- *Maintenance of morale and fighting spirit (utrzymanie morale i ducha bojowego)* – wpływanie na żołnierzy i ochrona ich zdolności psychofizycznych w działaniach bojowych w stanach napięcia. Niezbędna w działaniach prowadzonych przez małe pododdziały, mobilizująca do działania przy ograniczonych możliwościach wsparcia i zabezpieczenia bojowego.
- *Simplicity – prostota* – każdy element *stratagem* musi być prosty do wykonania, nawet jeśli ogólny plan i całe zadanie jest skomplikowane.

Armia izraelska w wojnie asymetrycznej wykorzystuje sześć z dziewięciu klasycznych zasad walki. Wynikałoby z tego, że teorie C.Clausewitza można uznać za uniwersalne dla różnych form prowadzenia działań bojowych.

W **NATO** podstawowymi zasadami walki odnoszonymi się do sojuszniczych operacji połączonych i wielonarodowych są⁷⁶:

- *Definition of objectives (zdefiniowanie celu)* – cel – działania muszą być skupione na jasno określonych i zrozumiałych celach, niezbędnych do osiągnięcia oczekiwanego stanu końcowego.
- *Unity of purpose (jedność zamiaru)* – jedność dowodzenia – uzyskanie maksymalnej skuteczności operacji wielonarodowych zależy od właściwego współdziałania i koordynacji. Osiągnąć to można poprzez jedność dowodzenia, która gwarantuje niezbędne zgranie w czasie planowania i prowadzenia operacji. Do takiego stanu można jedynie dojść poprzez przekazanie uprawnień w zakresie kierowania i koordynowania działaniami wszystkich sił i środków bojowych pod jedno dowództwo.
- *Sustainment (zabezpieczenie logistyczne)*- podobnie jak w armii brytyjskiej.
- *Concentration of force - zmasowanie* – siła bojowa powinna być skupiona we wcześniej wybranym miejscu i czasie, aby osiągnąć zamierzone efekty działań.

⁷⁶ AJP-01(D) Allied Joint Doctrine, NATO Standardization Agency 2010, s. 1-6;7;8

- *Economy of effort* – ekonomia sił – planowe skoncentrowanie sił na kluczowym kierunku działań ze świadomym i koniecznym podjęciem ryzyka osłabienia w obszarze drugorzędym.
- *Flexibility (elastyczność)* – plany powinny być wystarczająco elastyczne, aby reagować na nieoczekiwane zmiany sytuacji i zapewnić dowódcom swobodę działania. Wymaga to: zrozumienia zamiaru przełożonego, elastyczności umysłu, szybkiego podejmowania decyzji, dobrej organizacji działań i łączności.
- *Initiative (inicjatywa)* - uzyskanie i utrzymanie przewagi oraz samodzielne rozwiązywanie problemów z podjęciem skalkulowanego ryzyka dla osiągnięcia zwycięstwa i pokonania przeciwnika, niż tylko prowadzenie działań zapobiegawczych dla ochrony wojsk własnych przed uderzeniami przeciwnika. Zasada opiera się na wzajemnym zaufaniu i zrozumieniu rozwijanym podczas wspólnych szkoleń i ćwiczeń, a w czasie prowadzenia działań bojowych na delegowaniu uprawnień na możliwie najniższy szczebel dowodzenia.
- *Maintenance of morale (utrzymanie morale)* – dowódca swoim działaniem powinien u podległych żołnierzy wzmacniać ich poczucie własnej wartości, poprzez jednoczenie ich wokół wspólnego, osiągalnego celu działania i wykorzystania efektów pracy zespołowej.
- *Surprise* – zaskoczenie – oparte jest na szybkości, zachowaniu tajemnicy, wprowadzeniu przeciwnika w błąd dla uzyskania założonych efektów działań przy jak najmniejszym wysiłku własnym.
- *Security* – ubezpieczenie – zapewnienie własnej swobody manewru poprzez zabezpieczenie wojsk przed wrogim oddziaływaniem i zagrożeniem.
- *Simplicity* – prostota – proste plany i treściwe rozkazy pozwalają zmniejszyć niezrozumienie i zamieszanie w czasie działań.
- *Multinationality (wielonarodowość)* – dowodzenie wielonarodowymi siłami powinno uwzględniać rozumienie dla różnych narodowych punktów widzenia i umiejętnie ich powiązanie dla osiągnięcia określonego celu. Siły i struktury dowodzenia NATO będą zawsze wielonarodowe.

W Doktrynie Sojuszu znajduje się siedem z dziewięciu klasycznych zasad sztuki wojennej. Doktryna wskazuje, że wymienione zasady stosuje się do wszystkich operacji z jednoczesnym zaznaczeniem, że do operacji innych niż wojna można użyć dodatkowych zasad, wśród których wymienione są: *impartiality* (bezstronność), *consent* (zgoda/pozwolenie), *restraint in the use of force* (ograniczenie użycia siły), *perseverance/long-term view* (niezmiennność), *legitimacy* (zasadność), *credibility* (wiarygodność), *mutual*

respect (wzajemny szacunek), *transparency* (przejrzystość, przystępność), *freedom of movement* (swoboda manewru).

Polski Regulamin działań Wojsk Lądowych (DD/3.2.) zawiera jedenastę następujących zasad walki⁷⁷:

- *Czynnik ludzki*, w tym: przywództwo, morale, inicjatywa, kreatywność, wytrzymałość.
- *Celowość działań – cel* - w każdym rodzaju działań najważniejszym zadaniem dowódcy jest określenie i jasne zdefiniowanie jego celu. (...).
- *Swoboda działania* - dowódca potrzebuje określonego zakresu kompetencji dowodzenia, aby energicznie i odważnie wykorzystać możliwości i sprzyjające okoliczności na polu walki. (...).
- *Aktywność działań – natarcie* - oznacza nieustanne dążenie do narzucenia swojej woli przeciwnikowi. We wszystkich rodzajach działań bojowych i na wszystkich poziomach dowodzenia należy poszukiwać okazji do przejęcia inicjatywy i pokonania przeciwnika. (...).
- *Skupienie wysiłku – zmasowanie* - Sukces w walce będzie wynikał ze skupienia niezbędnych sił i środków w decydującym miejscu i czasie. (...).
- *Ekonomia sił* - racjonalne dysponowanie wojskami i środkami walki odpowiednio do zadań, gwarantujące osiągnięcie celu walki przy najmniejszych stratach własnych.
- *Manewrowość – manewr* - poszukiwanie optymalnego położenia wojsk własnych w stosunku do przeciwnika. (...). Manewrowanie na polu walki w celu stworzenia przewagi w decydującym miejscu i czasie lub uchylenia się od starcia w niekorzystnych warunkach jest czynnikiem decydującym o powodzeniu. (...).
- *Zaskoczenie* - wyraża się w nieoczekiwanym i gwałtownym działaniu, wskutek którego przeciwnik zostaje pozbawiony inicjatywy oraz możliwości zorganizowanego prowadzenia walki. Środkami do uzyskania zaskoczenia są: zachowanie tajemnicy, ukrywanie własnych zamiarów, wprowadzanie przeciwnika w błąd (dezinformowanie), nieszablonowość, śmiałość i szybkość działania.
- *Prostota* - Jednym z warunków odniesienia sukcesu w walce są prostota działania i logiczne plany. Skomplikowane i trudne w realizacji plany mogą przyczynić się do powstania chaosu i niepowodzenia działań.
- *Zachowanie zdolności bojowej wojsk* – (...) konieczność efektywnego wykorzystania wojsk, niedopuszczenie do nadmiernego ich wyczerpania i takiej organizacji działań, aby zapewnić sukcesywne

⁷⁷ DWLąd, *Regulamin Działań Wojsk Lądowych*, Warszawa 2007, rozdział 2, s.19-20

odtworzenie zdolności bojowej przez odpowiednie zabezpieczenie logistyczne.

- *Elastyczność – Plany działania muszą być elastyczne tak, aby ich realizacja umożliwiała reakcję na nieprzewidziane sytuacje (...).*

Regulamin DD/3.2. zawiera siedem z dziewięciu zasad C. Clausewitza, w tym także zasadę nie ujętą w klasycznej liście – czynnik ludzki, która w treści jest odpowiednikiem wielkości moralnych.

Dla porównania, informacyjnie przedstawiono zasady walki obowiązujące w **Rosji**, kraju o wpływach globalnych, stojącym na czele *Wspólnoty Niepodległych Państw*, prowadzącym aktywną wojnę z terroryzmem. Wśród dwunastu rosyjskich zasad walki znajdują się⁷⁸:

- *Wysoka gotowość bojowa.*
- *Zaskoczenie.*
- *Natarczywość i stanowczość – natarcie.*
- *Uporczywość i inicjatywa.*
- *Koordinacja działań i operacji połączonych.*
- *Zdecydowane skupienie sił – zmasowanie.*
- *Walka w głębi i operacje głębokie.*
- *Walka informacyjna.*
- *Rozwijanie czynników moralno-politycznych.*
- *Stanowcze i ciągłe dowodzenie i kontrola – jedność dowodzenia.*
- *Wszechstronne wsparcie bojowe.*
- *Terminowe odtwarzanie odwodów i zdolności bojowej wojsk.*

Na rosyjskiej liście zasad znalazły się cztery z dziewięciu zasad klasycznych, chociaż można się jeszcze doszukać podobieństw: *uporczywość i inicjatywa z wytrwałością C. Clausewitza* oraz *rozwijanie czynników moralno-politycznych z wielkościami moralnymi*. Przy okazji omawiania zasad walki należy wspomnieć, że C. Clausewitz w latach 1812-1813 służył w armii rosyjskiej i walczył w całej kampanii rosyjskiej, był oficerem łącznikowym przy kwaterze *Bluchera*, a później dowódcą legionu rosyjsko-pruskiego.

Z powyższej analizy wynika, że *klasyczna lista zasad walki C. Clausewitza* lub jej elementy znajdują się w doktrynach obrony wszystkich rozpatrywanych państw. W pełni wykorzystywana jest w armii amerykańskiej, gdzie teoria pruskiego generała wykładana jest, dość szczegółowo, w akademiach wojskowych. W zasobach bibliotek, w tym także

⁷⁸ Ze względu na ograniczoność źródeł, wymieniono jedynie zasady bez podania ich definicji (*przyp. autora*), Źródło: *Wikipedia*; dostęp online en.wikipedia.org/wiki/Principles_of_War, dostęp 31.01.2012

internetowych, tych uczelni można znaleźć wiele prac dotyczących oceny współczesnych konfliktów zbrojnych w odniesieniu do listy klasycznej.

Pomimo upływu lat od wydania dzieła *O wojnie* zawarte w niej treści nadal są aktualne, co widoczne jest w definicjach zasad walki, analizowanych państw, chociaż niektóre różnią się nazwami. Gwarantują także skuteczne prowadzenie działań asymetrycznych, czego wyraźnym przykładem jest ciągle istnienie państwa Izrael. Można się tutaj pokusić o stwierdzenie, że natura wojny jest niezmienna, zmienia się tylko otoczenie, w jakim jest prowadzona oraz wykorzystywane środki walki.

W odniesieniu do państw - członków NATO zauważalne jest narodowe podejście do zasad walki, które są różne w każdej armii.

Na ile więc pozostaje aktualna klasyczna lista C.Clausewitza? Aby odpowiedzieć na to zadane pytanie posłużono się analizą ilościową, przyjmując, że pełna klasyczna lista jest równa 100%.

Tabela 2.

Aktualność klasycznej listy Clausewitza	
PAŃSTWO	% WYKORZYSTANIA LISTY KLASYCZNEJ CLAUSEWITZA
USA	100 %
WIELKA BRYTANIA	70 %
IZRAEL	70 %
POLSKA	80 %
ROSJA	40 %
NATO	80 %
AKTUALNOŚĆ	73 %

Oprac. własne

Dodatkowo, w oparciu o rozważane zasady walki, podjęto próbę orientacyjnego określenia wpływu teorii Clausewitza na sztukę wojenną, poprzez sprawdzenie procentowego udziału analizowanych zasad w obowiązujących listach wybranych państw (stan w 2012 roku). Do obliczeń wykorzystano także zasady C.Clausewitza nie ujęte w klasycznej liście. Przyjęto, że wpływ: >90% - bardzo duży; 70-90% - duży; 50-69% - średni; 30-49% - niski; <30% - bez wpływu.

Tabela 3.

Wpływ teorii Clausewitza, w oparciu o stosowanie zasad walki, na sztukę wojenną wybranych państw

PAŃSTWO	% UDZIAŁ LISTY KLASYCZNEJ	% UDZIAŁ WSZYSTKICH ZASAD CLAUSEWITZA	% ŚREDNI UDZIAŁ	WPŁYW TEORII CLAUSEWITZA NA SZTUKĘ WOJENNĄ PAŃSTW
USA	75 %	75 %	75 %	Duży
WIELKA BRYTANIA	60 %	70 %	65 %	Średni
IZRAEL	60 %	90 %	75 %	Duży
POLSKA	60 %	70 %	65 %	Średni
ROSJA	30 %	50 %	40 %	Niski
NATO	60 %	70 %	65 %	Średni

Źródło: opracowanie własne

Po przeprowadzonych analizach, na podstawie uzyskanych wyników okazuje się, że myśli pruskiego generała wciąż pozostają aktualne. Wielokrotnie nazywano je przestarzałymi, jednak nadal można się w nich doszukać cech świadczących o ich ponadczasowości, co widać m.in. w poniższych cytatach:

*(...) wojnę stworzyła polityka. Polityka jest inteligencją, wojna zaś tylko narzędziem, a nie odwrotnie. Pozostaje więc jedynie konieczność podporządkowania wojskowego punktu widzenia politycznemu*⁷⁹.

*(...) cel, który postawi sobie wszczynający wojnę, środki, których on użyje, będą się kształtowały całkowicie według indywidualnych cech położenia, że będą jednak nosiły na sobie właśnie charakter czasu i ogólnych stosunków i wreszcie, że będą podporządkowane ogólnym wnioskom, które z istoty wojny muszą być wyciągnięte*⁸⁰.

*(...) polityka wytworzyła inne środki, inne siły i przez to doprowadziła do takiej energii prowadzenia wojny, która bez tego nie była nawet do pomyslenia*⁸¹.

Armie współczesne są tak do siebie podobne uzbrojeniem, ekwipunkiem i wyszkoleniem, że pomiędzy najlepszymi a najgorszymi spośród nich zachodzą pod tym względem zaledwie dostrzegalne różnice. Poziom wy-

⁷⁹C. Clausewitz, *op.cit.*, s.

⁸⁰ *Tamże*, s. 456

⁸¹ *Tamże*, s. 473

kształcenia w tzw. broniach uczonych może mieć wyraźne różnice, ale sprowadzają się one przeważnie do tego, że jedne stosują najnowsze wynalazki i celują w lepszej organizacji, drugie zaś szybko tamte naśladowają⁸².

Dokąd nieprzyjaciół prowadzi swe kolumny w bitwie, stwierdzić można tylko naocznie; gdzie będzie przekraczał rzekę – z niewielu poczynań, które ujawniają się niedługo przedtem; natomiast, z której strony napadnie na nasze państwo, o tym piszą zwykle wszystkie gazety, zanim padnie pierwszy strzał z pistoletu⁸³.

Należy zatem, zgłębiać wiedzę zawartą w dziele *O wojnie*, aby skutecznie wykorzystywać ją między innymi w wysiłkach i w walce o utrzymanie pokoju na świecie.

Validity of Clausewitz's Classical Principles of Fighting in Contemporary Art of War

Abstract: Man has always looked for effective methods and ways to dominate others and possess more and more land and riches. Apart from politics, war has served this purpose and it has undergone the same law of evolution as civilization itself. Except applying more and more effective assets, a "remedy" was searched for in order to achieve an outright victory, at the lowest cost. This remedy was supposed to be the principles of fighting, also called principles of the art of war that many military theoreticians have discussed for many centuries. One of them was Carl von Clausewitz (1780-1831), a Prussian general, a Napoleonic war veteran regarded as one of the most outstanding theoreticians of the art of war at that time. His work entitled "On War" has been recognized as a classic handbook of the art of war and has been translated in dozens of languages. Are the principles in this work still valid?

⁸² Tamże, s. 238

⁸³ Tamże, s. 161